

Forradalom és szabadságharc – Tata – 1848/49

Nemzeti ünnepeink sorában talán az első helyet foglalja el az 1848. március 15-ről való megemlékezés. Függetlenség, szabadság, hazaszeretet, egyenlőség – mind csak kiragadott szavak, melyeknek nagyon is mély értelmük van.

Az országos, vagy éppen helyi megemlékezéseken a beszédet tartók elmondják a pesti eseményeket, felolvasnak a 12 pontból, idézik a Nemzeti dalt.

De egy vidéki kisvárosban is van helyi esemény, történtek „világra szóló” események. A tatai vonatkozású dolgokat szeretnénk megidézni, hogy emlékezzünk helyi hőseinkre, a helyi eseményekre – amelyek nem annyira köztudottak, kevesen ismerik a személyeket, elírják nevüket.

A sok „bizonytalan” tényező között itt van például a nemzetőrség kérdése. A kor talán legvitatottabb, de talán egyben a legjelentősebb intézménye volt a nemzetőrség, amelyet minden településen megszerveztek. A nemzetőrség létrehozásának gondolata már az Ellenzéki Kör március 9-i tanácskozásán felmerült. A tizenkét pontban felsorolt törekvések között szerepelt először írásban egy nemzeti őrsereg felállításának szükségessége. Lényegében e program jelent meg az 1848. március 15-én a *Mit kíván a magyar nemzet?* címmel nyomtatásban, amely a sajtószabadság egyik első eredménye volt.

Tudjuk, megtanultuk, számtalanszor hallottuk a pesti március 15-i események sorát, a vértelen forradalom győzelmét. Arról viszont kevesen tudnak, hogy a Pilvax Kávéházban ott volt egy tatai orvostanhallgató is, aki tevőlegesen is részt vett a 12 pont megfogalmazásában. A forradalmi ifjak között ott találjuk Hamar (Hamary) Dánielt is, akinek a későbbiekben nagy szerepe volt a tatai nemzetőrség megszervezésében.

Rohrbacher Miklós, Tata történetírója így számolt be könyvében e jeles napról: „1848. március 15-én ... *Petőfi, Jókai, Bulyovszky, Sebő és Gaál mellett egy tatai ifjú nevét is ott találjuk: Hamary Dániel orvostanövendékét, és a jeles ifjúval Tatának is kijutott a dicsőség a 12 pont felejtethetetlen megalkotásából ... Hamary utóbb hazajövén, itt is megindította a mozgalmakat Torda György, Takácsy Miklós és Ferenc testvérekkel szövetkezve népgyűléseket tartottak, s lelkes beszédekben fejtegették a 12 pontot.*”

Az 1848. március 15-i események után hamarosan Tatára érkezett Hamary és a szintén tatai születésű Fittler Gyula joghallgató is. Elsősorban ők ketten voltak azok, akik a városban népgyűléseket rendeztek, s ezeken lelkes beszédekben fejtegették és magyarázták a 12 pontot. A szervezkedésben segítségükre volt a tati ifjúság több lelkes tagja is: Torda György és a Takácsy fivérek is. Fittler lelkesedésében még németesen hangzó nevét megmagyarosította Hangay-ra. Hamary lelkesültsége családját is magával ragadta. Atyja a műhelyében készült kalapok belsejébe Kossuth képével, a magyar címerrel és saját cégének feliratával emblémákat ragasztott, ezzel is hitet tett a szabadság és a nemzeti függetlenség mellett.

A városi hatóságok is több ízben tartottak népgyűléseket, melyeken országos ügyekről vitatkoztak. Ezekben a napokban az utcákon, a tereken folytonos dobpergés hallatszott, s a polgárok nemzetőrségekbe szervezkedve a fegyverforgatást gyakorolták. A tanulók is követték a felnőttek példáját, és tanáruk, Roditzky Ede vezetésével katonai gyakorlatokat tartottak.

De térjünk vissza nemzetőrség megszervezéséhez.

Az 1848. évi XXII. törvénycikk határozta meg a nemzetőrség feladatát, a nemzetőrségbe való belépés feltételeit. A nemzetőrségbe a fegyveres szolgálatra kötelezettekén kívül „*még más olyan honpolgárokat is besorozhattak, kiket az alkotmányos rend fenntartásában érdekeltetnek és a kitüntetésre méltónak ítélnék.*”

A márciusban spontán létrejött nemzetőri alakulatok szervezését a kormány csak kb. egy hónappal később vette kezébe. A végrehajtás azonban lassan haladt. Elsősorban a parasztság ellenkezése okozta a késlekedést. Helyenként pedig az uralkodó osztály, a nemesség húzódozása késleltette az összeírást. A nemzetiségi vidékeken általában már az első pillanattól

leplezetlen ellenszenv kísérte a nemzetőrség szervezését. A nemzetőrség tényleges ütőképességét erősen korlátozta a kezdeti fegyverhiány, valamint a felfegyverzetek képzetlensége.

A meginduló szervezés és képzés hatására a nemzetőrség napról-napra mind szervezettebb alakot öltött, s ezzel párhuzamosan mindig nagyobb tekintélyre tette szert.

Az országos felhívásokra Tatán is elkezdődött a nemzetőrség szervezése. Itt nem volt jelentős polgárőrség, amire építeni lehetett volna, ezért teljes egészében csak az országgyűlés törvényeire, a különböző határozatokra és utasításokra hivatkozhattak, illetve ezek alapján cselekedhettek.

A tatai nemzetőrség megszervezésében nagy szerepe volt Hamary Dánielnek. Ő maga is belépett, ahova magával vitte atyját és két testvérét is. De ott volt Fittler Gyula is, de a tatai nemzetőrök sorába találjuk Eszterházy Miklós gróf tatai és gesztesi uradalmának igazgatóját, a későbbi országgyűlési képviselőt, Ghyczy Ignácot (LINK!) is. A március 31-i összeírásokban már mintegy négyszáz tatai nemzetőrt találunk.

Már szóltunk arról, hogy Tatán az elsők között alakult meg a nemzeti őrsereg. A tisztikar jelentős része az uradalmi tisztek közül került ki. Nem önkényesen állt a tisztikar élére, hanem a köznép kérésére. Tatán a nemzetőrség élére gróf Eszterházy Pál (LINK!) állt, az uradalom birtokosának középső fia, aki a szabadságharc alatt hazafias szerepet játszott. Nem önkényesen állt a tisztikar élére, hanem a köznép kérésére. „Tata-Tóváros ikerváros” nemzetőrsége 1848. június 5-én Mészáros Lázár honvédelmi miniszterhez fordult kérvénnyel, amelyben kérték Eszterházy Pál nemzetőri őrnaggyá való kinevezését. A kérvényt 135 nemzetőr írta alá. A nádor válasz sem késlekedett, s pár nap múlva engedélye is megérkezett. Az ünnepélyes zászlószentelésre 1848. július 23-án került sor a tóvárosi Angolkertben (KÉP_2!), ahol zenés mise keretében áldották meg a zászlót és az összegyűlt nemzetőröket. Az ünnepségen beszédet mondott Miller Károly prépostplébános, Vecsey Károly református lelkész, majd végül Eszterházy Pál, a nemzetőrök immár kinevezett parancsnoka. Erről az eseményről a korbelti Közlöny is beszámolt: „Beszélt a pápista és a protestáns lelkész. Hazafias lelkesedéssel szónokolt a köztiszteletben álló ezredesük, Eszterházy Pál gróf, s minthogy zsidó nemzetőrök is vannak nagy számmal, szerettük volna a viszonyosság elvénél fogva a T. rabbit is hallani.”

A nemzetőrség tatai szervezésének nehézségeiről is olvashatunk a Közlöny egyik számában.

Az önkéntes mobilizáció, valamint a schwechati vereségnél, a megfutamodás során végkép megpecsételődött a nemzetőrség – így a tatai is – sorsa.

Az utolsó napokról így írt Hamary egy visszaemlékezésben: „Bujdosóként kellett az idegen hatalom elől menekülni, a közeli falvakban, s a szőlőhegyekben, pincékben tartózkodtam, míg 1849-ben a Tatában alakult 99. honvédszászlóalj csapta be közhonvédnek, innen azonban áthelyeztettem magamat a komáromi vártüzérséghez, hol Kramper Sándor volt parancsnokom, akkor újonc tüzéretet oktattam az irányzásban én, ki első éves orvostanhallgató voltam ez idő előtt.”

A 99. honvédszászlóalj megalakulásával tehát megszűnt az önálló tatai önkéntes nemzetőri alakulat. Tagjai a honvédszászlóaljokban folytatták harcaikat, vagy másutt harcoltak a szabadságért az elnyomó osztrák csapatok ellen.

Emlékezete:

- Emléktábla Hamary Dániel szülőháza falán (Tata, Tópart u. 6. – állította Tata Város Tanácsa 1964. augusztus 9-én
- Hamary Dániel sírja a tatai Almási úti Gyulavári Pál szobrászművész alkotása a tatai Vár udvarán

Források:

- Tata története II. 1727-1970. Szerk. Körmendi Géza. Tata, 1984. Tata Város Tanácsa
- Rohrbacher Miklós: Tata története. Tata, 1888. A Szerző kiadása (Hasonmás kiadása Tata, 2010. Tatai Városkapu Zrt. – Móricz Zsigmond Városi Könyvtár)
- Wehner Tibor: Tatai szobrok, emlékművek, emléktáblák. Tata, 1980. József Attila Megyei Könyvtár (Komárom megyei Honismereti Kiskönyvtár)
- Ifj. Gyüsi László: 100 éve halt meg dr. Hamary Dániel (Tata, 1826. március 25. – Bp. 1892. február 21.) In.: Tata Barátainak Tájékoztatója XIV. Szerk. dr. Greiner Tibor, Kocsis Lászlóné. Tata, 1992. 54-55. l.
- Ifj. Gyüsi László: A nemeztársaság szervezése tatán és környékén, valamint részvételük az önvédelmi harcban. (1848. március – 1848. december) In.: Limes. Komárom-Esztergom megyei Tudományos Szemle, 1993. 1. sz. 51-66. l.